

PRÁVO NA SPRAVEDLIVÝ

PROCES

Pavel Molek

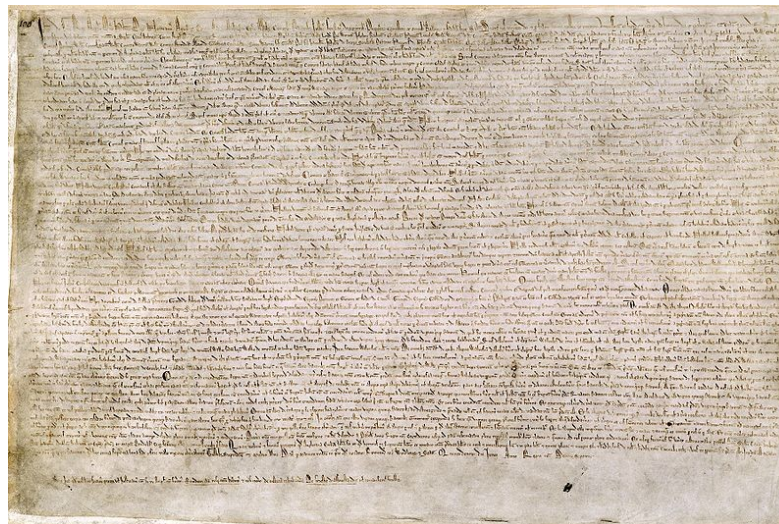
ÚVOD - STRUKTURA

- „*Spravedlnost není v lidských silách, férovost při hledání spravedlnosti je v lidských silách.*“ Kateřina Šimáčková
- I cesta může být cíl - lidské právo pro všechny (právníky)
- Struktura tématu
  - Úrovně ochrany spravedlivého procesu
  - Obsah ochrany
    - Právo na přístup k soudu
    - **Nároky na soud a soudce**
    - Náležitosti řízení obecně
    - Výčet náležitostí trestního řízení

HISTORIE

- Historicky jedno z nejstarších: už v čl. XXI Magny Charty Libertatum:
„XXIX. NO Freeman shall be taken or imprisoned, or be disseised of his Freehold, or Liberties, or free Customs, or be outlawed, or exiled, or any other wise destroyed; nor will We not pass upon him, nor condemn him, but by lawful judgment of his Peers, or by the Law of the Land. We will sell to no man, we will not deny or defer to any man either Justice or Right.“

HISTORIE

- Později Habeas Corpus Act 1679
- Článek 1 Bill of Rights 1689, články 7-9 Deklarace práv člověka a občana, Dodatek V-VIII U. S. Bill of Rights
- Literární ukázka
- U nás Stadionova ústava:
  - *„§ 24 V žádné zemi korunní nesmí mezi příslušníky jejími a příslušníky jiné země korunní jaký rozdíl býti ve právu občanském ani v hrdelním, v řízení právním ani v rozdělení veřejných břemen. Rozsudky soudů všech korunních zemí rakouských, nabyvše moci právní, mají ve všech těch zemích stejnou platnost i mohou být vykonány*
  - *§ 27 Všickni občané rakouští jsou sobě vespolek před zákonem rovni, i poddání jsou stejnému osobnímu soudu.“*

ÚROVNĚ OCHRANY

- Hlava V. Listiny + čl. 81, 82, 90, 95, 96 Ústavy
  - 141/1961 Sb., trestní řád
  - 99/1963 Sb., občanský soudní řád
  - 150/2002 Sb., soudní řád správní
  - 6/2002 Sb., o soudech a soudcích
  - 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže
  - 182/1993 Sb., o Ústavním soudu

ÚROVNĚ OCHRANY

- Listina základních práv EU – Hlava VI Soudnictví
- Čl. 6 + 7 + Protokol č. 7 (čl. 2 a 3 a 4) Evropské úmluvy
- Čl. 10 a 11 VDLP
- Čl. 14 a 15 MPOPP

EVROPSKÁ ÚMLUVA – ČL. 6

Čl.6 Právo na spravedlivý proces

1. Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho **občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu**. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.
2. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem.
3. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má tato minimální práva:
  - a) být neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění proti němu;
  - b) mít přiměřený čas a možnost k přípravě své obhajoby;
  - c) obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují;
  - d) vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě;
  - e) mít bezplatnou pomoc tlumočnicka, jestliže nerozumí jazyku používanému před soudem nebo tímto jazykem nemluví.

EVROPSKÁ ÚMLUVA – ČL. 6

- Samo o sobě jednoduché, ale tři „ale“ .....
  - První ale: rozsah aplikace: *„který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu“*
  - Druhé ale: skrytá práva
  - Třetí ale: trestněprávní bonusy

EVROPSKÁ ÚMLUVA – ČL. 6

- Anglické znění původně bylo „...rights and obligations in a suit at law...“ – inspirováno čl. 10 VDLP
- Několik hodin před podepsáním bylo změněno na „civil rights and obligations...“,
  - jednak aby korespondovalo s francouzským „...ses droits et obligations de caractere civil“
  - jednak aby z dosahu prvního odstavce byla nade vší pochybnost vyřazena řízení správní

EVROPSKÁ ÚMLUVA – ČL. 6

- Kouzlo autonomního výkladu: „Občanská práva nebo závazky“:
- Při vymezení je třeba postupovat podle judikatury ESLP
  - nedopadá na nemocenské dávky a na registraci občanského sdružení, nedopadne na řízení o zastavení činnosti politické strany nebo na svobodný pohyb po EU či na vyhoštění cizince
  - Nespadá tam veřejné právo až na výjimky (Editions Periscope proti Francii 1992 – žaloba u správního soudu na náhradu škody způsobené nesprávným úředním postupem)
  - Daně vyloučeny dle Ferrazzini proti Itálii 2001 – daňové spory se vymykají oblasti občanských práv a závazků navzdory svým majetkovým důsledkům (v některých ohledech chráněny čl. 1 Protokolu č. 1)

EVROPSKÁ ÚMLUVA – ČL. 6

- Pod „Občanská práva nebo závazky“ spadá také:
  - řízení o odnětí povolení provozovat soukromou kliniku (König proti Německu 1978)
  - řízení v otázce přiznání podpůrného vdovského důchodu po průmyslové havárii (Deumeland proti Německu - 1986)
- Lze podle něj ale hájit jen „občanská práva a povinnosti“, na které pamatuje vnitrostátní právní řád
- Nejhorší jsou služební poměry a důchody....
- Je třeba být aktuální: Pellegrin proti Francii 1999 *
Vilho Eskelinnen proti Finsku (19. 4. 2007) a rozsudek NSS ze dne 21. 5. 2008, sp. zn. 4 Ans 9/2007

EVROPSKÁ ÚMLUVA – ČL. 6

- Trestní obvinění: také autonomně
- Základní pravidlo Engel proti Nizozemí 1976 - příběh (disciplinární tresty vojáků zbavených hodností):
  - 1. zařazení skutku v domácím právu (odrazový můstek);
  - 2. povaha deliktu, spíše odstrašující a trestající než kompenzační: zejména z hlediska toho, zda se skutková podstata vztahuje jen na specifickou skupinu osob, nebo má naopak dopad na širokou skupinu obyvatel;
  - 3. jak těžký trest představuje sankci za daný delikt.

EVROPSKÁ ÚMLUVA – ČL. 6

- Dekriminalizace dle ESLP nic neřeší – Německo udělalo z některých trestných činů přestupky trestané pokutou, dle ESLP Öztürk proti Německu 1984 (GC) si zachovaly trestní povahu a do čl. 6 spadly
- přestupky tam spadají i podle ÚS: proto byla taky zrušena část pátá OSŘ: Pl. ÚS 16/99 ze dne 27. 6. 2001: *„Samostatný problém představuje tzv. správní trestání, kde sice Ústavní soud nálezem ze 17. 1. 2001 sp.zn. Pl. ÚS 9/2000 (č. 52/2001 Sb.) o zrušení § 83 odst. 1 zákona č. 200/1990 Sb. o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, které vylučovalo ze soudního přezkumu rozhodnutí, kterými byly postihovány nejméně závažné přestupky, posunul věci poněkud dopředu, přesto však tato oblast není v souladu s Úmluvou, neboť "trestním obviněním" ve smyslu čl. 6 odst. 1 jsou podle judikatury ESLP prakticky řízení o veškerých sankcích ukládaných správními úřady fyzickým osobám za přestupek nebo jiný správní delikt, jakož i o sankcích ukládaných v řízení disciplinárním nebo kárném (státním zaměstnancům, vojákům, policistům), resp. ukládaných v obdobných řízeních členům komor s nuceným členstvím. Soud pak musí být nadán pravomocí zvážit nejen zákonnost sankce, ale i její přiměřenost.“*

OBSAH ČL. 6 EVROPSKÉ ÚMLUVY

○ Druhé ale: viditelná i skrytá práva pro civilní i trestní větev: odst. 1:

„1. Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.“

OBSAH ČL. 6 EVROPSKÉ ÚMLUVY

- Viditelná práva odst. 1: Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla
  - spravedlivě,
  - veřejně
  - a v přiměřené lhůtě projednána
  - nezávislým
  - a nestranným soudem,
  - zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu.
  - Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, ...

OBSAH ČL. 6 EVROPSKÉ ÚMLUVY

- Neviditelná práva odst. 1:
  - právo na přístup k soudu;
  - na osobní účast při sporném řízení;
  - na rovnost zbraní;
  - na řádné provádění důkazů a na křížový výslech svědků;
  - na odůvodněný rozsudek;
  - na skutečné provádění pravomocných soudních rozhodnutí.

OBSAH ČL. 6 EVROPSKÉ ÚMLUVY

○ Třetí ale: trestněprávní bonusy

2. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem.
3. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má tato minimální práva:
  - a) být neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění proti němu;
  - b) mít přiměřený čas a možnost k přípravě své obhajoby;
  - c) obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují;
  - d) vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě;
  - e) mít bezplatnou pomoc tlumočníka, jestliže nerozumí jazyku používanému před soudem nebo tímto jazykem nemluví.

OBSAH ČL. 6 EVROPSKÉ ÚMLUVY

- Třetí ale: trestněprávní bonusy
  - Čl. 7: zákaz trestu bez zákona
  - Protokol č. 7:
    - Čl. 2 Právo na odvolání v trestních věcech
    - Čl. 3 Odškodnění za nezákonné odsouzení
    - Čl. 4 Právo nebýt souzen nebo trestán dvakrát

OBSAH ČL. 6 EVROPSKÉ ÚMLUVY

- Obsah obdobný v Evropské úmluvě, LZPS, MPOPP a VDLP
- Obsah ochrany
  - Právo na přístup k soudu – diskusní a implicitní
  - **Nároky na soud a soudce**
  - Náležitosti řízení obecně - kasuistické
  - Výčet náležitostí trestního řízení - kasuistické

NÁROKY NA SOUD A SOUDCE

- Nezávislý
- Nestranný
- Zřízený zákonem
- Zákonný soudce

SOUD A SOUDCE - NEZÁVISLÝ

- Ve většině instrumentů: nezávislý a nestranný – právo i povinnost soudců i soudů
- „Čl.81

Soudní moc vykonávají jménem republiky nezávislé soudy.

Čl.82

- (1) Soudci jsou při výkonu své funkce nezávislí. Jejich nestrannost nesmí nikdo ohrožovat.*
- (2) Soudce nelze proti jeho vůli odvolat nebo přeložit k jinému soudu; výjimky vyplývající zejména z kárné odpovědnosti stanoví zákon.*
- (3) Funkce soudce není slučitelná s funkcí prezidenta republiky, člena Parlamentu ani s jakoukoli funkcí ve veřejné správě; zákon stanoví, se kterými dalšími činnostmi je výkon soudcovské funkce neslučitelný.“*

Čl.95

- (1) Soudce je při rozhodování vázán zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu; je oprávněn posoudit soulad jiného právního předpisu se zákonem nebo s takovou mezinárodní smlouvou.“*

SOUD A SOUDCE - NEZÁVISLÝ

- Požadavek nemusí být úplně splněn, pokud se lze odvolat k někomu skutečně nezávislému: Bryan proti UK 1995 – když ve stavební věci rozhoduje plánovací inspektor, kterému může pravomoc rozhodnout o odvolání odejmout Home Secretary, není nezávislý, je to ale v pořádku díky možnosti odvolání k soudu
- Naše správní soudnictví – SŘS (36/2 LZPS)
- Na orgánech ostatních mocí

SOUD A SOUDCE - NEZÁVISLÝ

- Rozsudek ESLP Findlay proti Spojenému království ze dne 25. 2. 1997 - příběh
- Při rozhodnutí, zda určitý orgán může být pokládán za nezávislý na výkonné moci, je nutno přihlídnout:
  - ke způsobu jmenování
  - délce mandátu jeho členů
  - k existenci záruk proti vnějším tlakům
  - k tomu, zda orgán budí zdání nezávislosti: *„spravedlnost musí být nejen uskutečňována, ale musí být vidět, že je uskutečňována“*

NEZÁVISLOST SOUDŮ A SOUDCŮ

- Místo střetu organizačního ústavního práva (dělba moci) a lidských práv
- Obdobně ÚS v
  - Pl. ÚS 7/02 (zákon o soudech a soudcích – návrh prezidenta Havla)
  - Pl. ÚS 18/06 (odvolání Ivy Brožové)
  - Pl. ÚS 39/08 (přidělování soudců k MSp a další formy personální korupce – opakované jmenování předsedů a místopředsedů, možnost dočasně zprostit výkonu funkce předsedu a místopředsedu v případě zahájeného kárného řízení)
  - Nekonečný příběh soudcovských platů....

SOUD A SOUDCE - NESTRANNÝ

- Šimíček: *„neustrannost soudce je pak především subjektivní kategorií, vyjadřující vnitřní psychický vztah soudce k projednávané věci v širším smyslu (...) což je zejm. záležitostí odpovědnosti a svědomí samotného soudce.“*
- Opakem podjatost:
  - § 14–17a OSŘ,
  - § 8 SŘS,
  - § 30–31 TŘ,

SOUD A SOUDCE - NESTRANNÝ

- subjektivně (osobní nestrannost jednotlivých soudců) -
Rozsudek velkého senátu ESLP Kyprianou proti Kypru ze
dne 15. 12. 2007
- objektivně (způsob složení soudu a jaký dojem vyvolává
navenek) - Rozsudek ESLP Tocono a Profesorii
Prometeisti proti Moldavsku ze dne 26. 6. 2007

SOUD A SOUDCE - NESTRANNÝ

- Soudce je pokládán za subjektivně nestranného, dokud není prokázán opak:
  - Sander proti UK 2000: porotní soud nebyl nestranný, když – jak ohlásil soudci (který k tomu pak nepřihlédl a jen se ujistil, že své předsudky porotci nebudou zohledňovat) jeden porotce – dělali ostatní porotci při projednávání případu barevného člověka rasově motivované vtípy (otázka, jestli lze přihlížet k tomu, co je in camera...).
  - Soudce to chtěl vyřešit pouze „projevem“
  - ESLP dal hlavní váhu tomu, že měl „*na paměti pozornost, kterou by smluvní státy měly věnovat boji proti rasismu.*“

SOUD A SOUDCE - NESTRANNÝ

- Soudce se nesmí otevřeně hádat s účastníkem řízení: Buscemi proti Itálii 1999: soudce před vynesením rozhodnutí si s účastníkem vyměňoval „nóty“ v tisku, dle ESLP byl proto podjatý, byť se z jeho strany jednalo na reakce na stěžovatelovy provokace – omezení kompenzované limitem svobody projevu při kritice soudců
- Otázka, jestli podjatost vzniká už komentováním vlastního rozsudku.....? Tři inženýři po dvaceti letech aneb příběh opravdového kariéristy: nález I. ÚS 722/05 z magického dne 7. 7. 2007.
- Další samostatnou kapitolu tvoří otázka, do jaké míry ohrožuje neustrannost soudce jeho předchozí vztah k rozhodované věci – zejména ve státech, kde není neslučitelnost legislativy a justice
- A spousta problémů ad hoc.....

ZŘÍZENÝ ZÁKONEM

○ „Čl.91

(1) Soustavu soudů tvoří Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, vrchní, krajské a okresní soudy. Zákon může stanovit jejich jiné označení.

(2) Působnost a organizaci soudů stanoví zákon.“

○ Aby nepodléhal rychlým vlivům výkonné moci

- Findlay proti UK 1997: britské vojenské soudy to nesplňovaly, svolávány důstojníkem, který byl nadřizen členům soudu a mohl je rozpustit či odmítnout jejich rozhodnutí

PRÁVO NA ZÁKONNÉHO SOUDCE

- Kontra v některých zemích je běžné rozdělování věcí soudcům ad hoc předsedou soudu podle odbornosti (viz Irsko)
- Tradice rozvrhů práce je již starorakouská a prvorepubliková, ovšem historická zkušenost s ad hoc přidělováním věcí „spolehlivým soudcům“ (viz IV. ÚS 23/05) tomu dodala ústavní rozměr

PRÁVO NA ZÁKONNÉHO SOUDCE

- IV. ÚS 307/03: „*Ústavní imperativ, dle něhož "nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci", je ochranou především proti libovolnému či účelovému obsazení jednajícího soudu ad hoc. Základní právo na zákonného soudce (tj. příslušnost soudu a soudce) není vyčerpáno jen zákonným vymezením věcné, funkční a místní příslušnosti soudu, ani pouhým zákonným vymezením obsazení soudu. Součástí základního práva na zákonného soudce je i zásada přidělování soudní agendy a určení složení senátů na základě pravidel, obsažených v rozvrhu práce soudů.*“

RESUMÉ

- Co jsme probrali:
  - Úrovně ochrany spravedlivého procesu
  - Obsah ochrany
    - Právo na přístup k soudu
    - **Nároky na soud a soudce: Nezávislý, Nestranný, Zřízený zákonem, Zákonný soudce**
    - Náležitosti řízení obecně
    - Výčet náležitostí trestního řízení

